

EKONOMİK ÖZGÜRLÜKLER VE YOLSUZLUK İLİŞKİSİ: TÜRKİYE İÇİN BİR ZAMAN SERİSİ ANALİZİ

Merter Akıncı¹ - Gökhan Erkal² - Ömer Yılmaz³

ÖZET

Ekonomik özgürlükler, mal ve hizmetlerin üretim, tüketim ve ticaretinin serbest olmasını garanti altına alan piyasa ekonomisi ile mümkündür. Piyasa ekonomisinin gerçekleşebilmesi için etkin bir sermaye piyasasının varlığına, parasal istikrara, düşük vergi oranları ile uyumlu kamu harcamalarına ve cari rekabete ihtiyaç duyulmaktadır. Yolsuzluk ise piyasa ekonomisi ile uyumlayan, dünya genelinde birçok ülke için iktisadi sorunlar doğuran ve geniş çaplı küresel bir problem olarak kabul edilmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de ekonomik özgürlüklerin belirleyicileri ile yolsuzluk arasındaki ilişkilerin 1995-2013 dönemi için araştırılmasıdır. Model tahmin sonuçlarına göre finansal özgürlükler, mali özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler ve ticari özgürlükler, yolsuzlukların azalmasına neden olmuştur. Devletten bağımsızlık, mesleki özgürlükler, yatırım özgürlüğü ve yolsuzluktan arınmışlık kriterleri ise beklentilerin tersine yolsuzlukların artmasına neden olmuştur. Johansen-Juselius eş-bütünleşme analiz sonuçları ise yolsuzluk endeksi ile ekonomik özgürlük değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığını ortaya koymuştur. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre yolsuzluk endeksinden devletten bağımsızlık kriterine doğru, mali özgürlüklerden, mesleki özgürlüklerden, mülkiyet haklarından ve yolsuzluktan arınmışlık kriterlerinden ise yolsuzluklara doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Parasal özgürlükler ile ticari özgürlükler ise yolsuzluk endeksi ile karşılıklı bir nedensellik ilişkisine sahiptir.

Anahtar kelimeler: Ekonomik Özgürlükler, Yolsuzluk, Granger Nedensellik Analizi.

¹ Arş. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi, Ünye İİBF, İktisat Bölümü, makinci86@gmail.com

² Arş. Gör. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, gerkal@atauni.edu.tr

³ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İİBF, Ekonometri Bölümü, omeryilmaz@atauni.edu.tr

THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC FREEDOM AND CORRUPTION: A TIME SERIES ANALYSIS FOR TURKEY

Merter Akıncı - Gökhan Erkal - Ömer Yılmaz

ABSTRACT

Economic freedoms are possible with the existence of market economy which guarantees the production, consumption and trade of goods and services. The existence of an efficient capital market, monetary stability, public spending consistent with low tax rates and current competition are needed to make the market economy real. Corruption is recognized as an extensive global problem which is incompatible with market economy and creates problems for many countries across the world. The purpose of this study is to investigate the relationships between corruption and determinants of economic freedoms in Turkey for the period of 1995-2013. According to the results of model predictions financial freedom, fiscal freedom, property rights, monetary freedom and trade freedom have led to the decline of corruption. Contrary to expectations government spending, business freedom, investment freedom and freedom from corruption have led to the increase of corruption. Johansen-Juselius co-integration analysis results have revealed that there is a long-term relationships between corruption index and economic freedom variables. According to Granger causality test results unidirectional causality has been found from corruption index to the criteria of government spending and also from fiscal freedom, business freedoms, property rights and criteria of freedom from corruption to corruption. Monetary freedom and trade freedom have a mutual causality with corruption index.

Keywords: Economic Freedoms, Corruption, Granger Causality Analysis.

1.GİRİŞ

Sosyal refah düzeyi üzerinde ters yönlü etkiler yaratan yolsuzluk, toplumsal açıdan optimal-altı kamusal politikalara yol açan unsurlar olarak ekonomi literatüründe yer almaktadır. Ekonomik sistem içerisinde birbirleriyle güçlü bir bağlantı içinde olduğu vurgulanan ve çıkış noktasını büyüme ve politik istikrar/istikrarsızlık kaynağında bulan bu ilişkinin temeli, karşılıklı bir sebep-sonuç bağına dayanmaktadır. Bir taraftan istikrarsız bir politik çevre ile bütünleşen ekonomik belirsizlik süreci yatırım kapasitesinde azalmaya ve ekonomik kalkınma hızının yavaşlamasına yol açmakta, diğer taraftan da zayıf ekonomik performans kamu sektörünün çöküşünü hızlandırarak politik belirsizliği artırmaktadır. Temelini, kamu kesimi politika uygulamalarının belirsizliğinin oluşturduğu sosyo-ekonomik yapılanma ise muhtemel yeni bir hükümet düzeninin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, tüm ekonomik yapıya sirayet eden bu belirsiz yapı, özellikle riskten kaçan ekonomik birimlerin iktisadi faaliyetlerini sekteye uğratmakta ya da dış piyasalara yatırımı özendirerek ekonomiden çıkış sürecini hızlandırmaktadır (Alesina vd., 1992: 1-4).

Ekonomik sistemi tahrip eden ve genellikle “özel çıkarlara dayalı kazanç elde edebilmek için kamusal birimler tarafından yapılan suiistimal” şeklinde tanımlanan yolsuzluk olgusu, politik istikrarsızlığın bir unsuru olarak ortaya çıkabilmektedir. Kamusal sistemin etkin işleyişindeki aksaklıklar ile meydana gelen ve rantın olduğu her alanda kendini gösteren yolsuzluk, özellikle rant kollama faaliyetleri ile şekillenmektedir. Rant kollama faaliyetlerinin ana kaynağı ranta ulaşabilmenin mümkün olmasına bağlı olduğundan, politik istikrarsızlık ile başlayan yolsuzluk süreci kamusal yasaklamalar ve müdahaleler sonucunda ekonomik sistemde aşırı kârların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Tarifeler ve ithalat kotaları gibi çeşitli dış ticaret yasakları, sübvansiyonlar ve vergi indirimleri gibi sanayi politikaları, fiyat kontrolleri, çoklu kur uygulamaları ve kamusal denetime tabi kredi mekanizması gibi uygulamalar, yolsuzluğa bağlı olarak kendini gösteren optimal-altı piyasa işleyişinin örneklerini temsil etmektedir (Mauro, 1998: 11). Kamusal verimsizliğe dayanan optimal-altı politika uygulamaları her şeyden önce ekonomik sistem üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Özgürlükçü ilkelere ve serbest piyasa mekanizmasına odaklanmayan sistem yapısı ekonomideki teknik gelişim ile inovasyon süreçlerini engellemektedir. İktisadi faaliyetlerini yerine getirebilmek için sahip oldukları kaynaklarını çeşitli yolsuzluk kalemlerine aktaran yatırımcılar ve sermayedar sınıf, ekonomik verimliliği artıracak üretken yatırımlarını azaltmak zorun-

da kalmaktadırlar. Uzun dönemde üretim sürecine dahil edilecek girdiler ile üretilecek çıktı miktarının düşmesine yol açan bu süreç, ekonomik büyüme dinamizmini engellemektedir. Diğer taraftan, tüm yetenek ve gayretlerini optimal yatırım harcamalarından rant kollama faaliyetlerine yönelten üretken sınıf, büyüme süreci üzerinde ilave bir yük oluşturmaktadır. Ayrıca, politik istikrarsızlığa bağlı olarak ekonomik sistemin dinamik işleyişinin sekteye uğramasıyla büyük boyutlara ulaşan yolsuzluk hareketleri, ya özel çıkar ve baskı gruplarını oluşturmakta ya da mevcut grupların güçlenmesini sağlayarak toplumsal fırsat eşitsizliğine neden olmaktadır. Bir anlamda gelir eşitsizliğine de yol açan bu mekanizma, yapısal bozulmaların yanı sıra sosyo-politik istikrarsızlığı da beraberinde getirmektedir (Mo, 2001: 66-67). Yasal sistemde bir zayıflığa da neden olan yolsuzluklar, mülkiyet haklarının güvence altında olma derecesini de gündeme getirmektedir. Yolsuzluğun beraberinde getirdiği mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin zayıflık, sermayenin marjinal verimliliğini azaltmakta ve mevcut sermayenin ülke dışına çıkışını özendirilmektedir. Ülkenin riskli bir kimliğe bürünmesi ile birlikte ortaya çıkan belirsizlik ortamı popülist uygulamaları da beraberinde getirmekte ve özellikle seçim dönemlerinde kamusal sektörün kısa vadeli verimsiz yatırımlara yönelmesine neden olmaktadır. Kaynak kullanımında etkinliğin bozulmasına ve enflasyonist sürecin kendini göstermesine bağlı olarak belirsizlik ortamı daha da şiddetlenmektedir. Ayrıca, yolsuzluğun ana kaynağı olarak nitelendirilebilen politik istikrarsızlık dönemlerinde yükselen enflasyon, faiz ve borç maliyeti dolayısıyla özel yatırımlar üzerinde dışlama etkisi oluşmakta ve büyüme oranları düşmektedir (Şanlısoy ve Kök, 2010: 105-106). İç piyasada reel ve finansal sektöre büyük bir darbe vuran bu durum, dış piyasalara da yansımakta ve düşen ihracat kapasitesi ile ülkeden çıkan sermayeye paralel olarak cari açık sorunlarının artmasına ve sürdürülemez boyutlara ulaşmasına yol açmaktadır. Verimsiz kamu kesiminden kaynaklanan bu istikrarsız yapı, kamusal hizmetlerin kalitesini düşürerek, vergi gelirlerinin azalmasına, bütçe açıklarına ve harcama kalemlerinin değişmesine zemin hazırlamaktadır. Eğitim ve sağlık gibi beşeri sermaye birikimini doğrudan etkileyen harcamaların kapasitesini düşüren ve büyüme dinamizmini engelleyen bu süreç; politik istikrarsızlık ile başlamakta, sosyo-politik dengesizlik ile devam etmekte ve ekonomik sistemdeki yozlaşmaya bağlı olarak yolsuzluk ile nihai aşamaya ulaşmaktadır (Mauro, 1998: 12).

Kamusal kesimin boyutlarının sorgulanması ışığında özgürlükçü bir piyasa yapılanmasına geçişin temelini hazırlayan politik istikrarsızlık ve nihayetinde beraberinde getirdiği yolsuzluk süreci, özgürlükçü bir ekonomik ve siyasal

yapılanmanın gerekliliğine dikkatleri çekmektedir. Genel olarak ekonomik özgürlükler; gönüllü değişim ve serbest rekabet ile fikri ve mülkiyet haklarının güvence altına alındığı piyasa ekonomisinin mevcudiyetini ifade etmektedir. Bu mevcudiyet içindeki temel amaç, kurumsal ve siyasal yapılanma ile ekonomik politika bileşenlerinin karakterize edilmesidir. Temelini liberal düşünce yapısından alan ekonomik özgürlükler, kamusal müdahalelerin piyasalar üzerindeki etkilerinin minimum olması fikri üzerine inşa edilmiştir (Berggren, 2003: 193-194). Bu bağlamda, liberal öğretinin en temel düşünce akımlarından birisini oluşturan ekonomik özgürlükler; serbest piyasa, özel girişim, gönüllü değişim, kapitalizm, sınırlı devlet, serbest ticaret, düşük vergi oranları, sermaye ile emeğin serbest hareketi, azalan politik istikrarsızlıklar ve bunun gibi ekonomik hayatın önemli unsurlarını oluşturan *laissez faire – laissez passer* felsefesi üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla, bir ülkenin ekonomik ve politik bakımdan diğer bir ülkeye kıyasla daha fazla özgür olması, yukarıda da belirtilen liberal şartları taşıdığı anlamına gelmektedir (Rabushka, 1991: 23). Bu bağlamda, bürokratik engellerin ve kamusal müdahalelerin kaldırılmasına olanak tanıyan ekonomik özgürlükler, kârlı rant fırsatları ile siyasal gücün belirli ellerde toplanmasını engelleyerek yolsuzlukları sekteye uğratmaktadır. Genel bir ifadeyle, artan ekonomik özgürlüklerin piyasa mekanizmasının etkin işleyişini uyardığı ve bu durumun da yozlaşmış faaliyetlerin önüne sosyo-ekonomik özgürlükleri tesis ettiği söylenebilir (Goel ve Nelson, 2005: 123). Elliott (1997) tarafından da ifade edildiği gibi, liberalize edilmiş ve reformlarla düzenlenmiş bir ekonomide piyasa mekanizmasındaki rekabet sistemi uyarılarak yolsuzluklar için rant fırsatları azaltılmakta ve bu sistem daha iyi yönetim kurumlarının tesis edildiği özgürlükçü bir ekonomik yapının hazırlanmasına katkı sağlamaktadır (Akıncı, 2014: 74).

Liberal öğretiye göre korumacılık, devletin genişleyen rolü ve yozlaşmış kamu tercihlerinin yarattığı rant faaliyetlerinin en hazin sonucu rüşvet ve yolsuzluğu teşvik etmesidir. Yasakların olduğu her yerde rantın ortaya çıkacağını vurgulayan liberal düşünce, uygulanan sınırlayıcı politikaların halkın seçim özgürlüğünü kısıtladığını ve bu durumun da iç piyasadaki üreticilerin kendilerini yenilemekten alıkoyduğunu ifade ederek, lobi faaliyeti ile birlikte yolsuzlukların artacağını ve halkın ise bu durumdan bihaber olacağını savunmaktadır. Halkın düşük kaliteli ve daha pahalı malları almasıyla refahın topyekun azalmasına yol açan bu süreç, bürokrasi-siyaset-iş dünyası arasındaki etik olmayan pazarlıklar sonucunda kaynakların israf edilmesi ve düşen refahın daha da kötüleşmesi ile sonlanmaktadır. Hanehalklarının siyaseten maruz bırakıldıkları

kaybın artmasına paralel olarak uzun vadede ekonomideki “yaratıcı zorluğun” azalması ise daha az yenilik ve daha zayıf dış rekabete neden olmaktadır. Bu süreci hızlandıran ve bürokrasi kanalıyla gerçekleşen gelir ve refahın yeniden dağıtımı, uygulanan sınırlamalara yenilerinin eklenmesine yol açmaktadır (Kasper, 2007: 143). Dolayısıyla, refah devletinin başarısızlığını savunan özgürlükçü düşüncede yeni engeller ortaya koymakla değil, aksine bu engellerin kaldırılmasıyla rant arama faaliyetlerinin sona ereceği ve ancak bu şekilde eşitlikçi, adil ve müreffeh bir toplumun oluşacağı öne sürülmektedir.

Bu çalışmada, ekonomik özgürlükler ve yolsuzluk arasındaki ilişkiler Türkiye için 1995-2013 dönemi dikkate alınarak zaman serisi analizleri yardımıyla incelenecektir. Bu amaç doğrultusunda çalışma altı bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde ekonomik özgürlük endeksi ve belirleyicileri hakkında kısa bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, konu ile ilgili literatürde yer alan çalışmalara değinilmekte; “yöntem ve veriler” başlıklı dördüncü bölümde, çalışmanın uygulama kısmına ait olan metodolojik altyapı ve veri seti tanıtılmakta; beşinci bölümde ise, uygulama bulgularına yer verilmektedir. Çalışma, genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümüyle bitmektedir.

2. EKONOMİK ÖZGÜRLÜK TÜRLERİ

Günümüzde, ekonomik özgürlüklerin ölçümü üzerine çalışan, Kanada merkezli Fraser Enstitüsü, ABD merkezli Freedom House ve Heritage Foundation olmak üzere üç kurum bulunmaktadır. Farklı ölçütler kullanmalarına karşın benzer sonuçlara ulaşan bu kurum endeksleri Dünya Ekonomik Özgürlüğü Endeksi (EFW), Freedom House Index ve Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF) adı altında yayınlanmaktadır.

Ekonomik özgürlüklerin ölçümü için literatürdeki çalışmalarda sıklıkla kullanılan endeks; 1995 yılından bu yana her yıl 186 ülke için 10 alt kategoride Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından ortaklaşa hazırlanan oldukça geniş kapsamlı Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF)'dir. Ekonomik özgürlük endeksi on farklı özgürlük kriteri ile belirlenmekte ve 0-100 arasında skorlar almaktadır. Skor arttıkça özgürlük seviyesi yükselmektedir. Heritage Foundation tarafından Ekonomik özgürlüğün ölçümü için kullanılan 10 farklı kriter; iş özgürlüğü, ticaret özgürlüğü, vergisel özgürlük, devletten bağımsızlık, para politikası açısından bağımsızlık, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük, mülkiyet hakları, yolsuzluktan arınmışlık ve işgücü özgürlüğüdür (Heritage

Foundation, 2014b). Aşağıda bu kriterlerin ne anlama geldikleri kısaca açıklanacaktır.

Mesleki Özgürlük: Genel manada mesleki özgürlük, yeni bir iş yerinin açılması, faaliyete geçirilmesi ve kapatılması işlemlerinin devlet tarafından ne kadar hızlı ve kolay bir şekilde yürütüldüğünün göstergesidir (Türen vd., 2011: 303). Mesleki özgürlük; bir işi başlatma, işletme ve kapatma yeteneğinin sayısal bir ölçüsü olup, yapılan düzenlemelerin genel ağırlığının yanı sıra hükümetin düzenleyici uygulamalarını da temsil etmektedir. Ülkeler için mesleki özgürlük puanı 0 ile 100 arasında bir sayı olup, özgürlüğün en fazla olduğu mesleki ortamı 100 ile ifade edilmektedir. Mesleki özgürlük puanı, Dünya Bankasının “Doing Business” çalışmasının verilerini kullanmaktadır. Her biri eşit olarak ağırlıklandırılmış aşağıdaki 10 faktöre dayanmaktadır.

- İşe başlama işlemleri (prosedür sayısı),
- İşe başlamak için gereken süre (gün bazında),
- İşe başlama maliyeti (işe başlama maliyeti/kişi başına düşen gelir),
- İş kurma maliyeti (iş kurmak için gereken minimum sermaye/kişi başına düşen gelir),
- Ruhsat alma işlemleri (prosedür sayısı),
- Ruhsat alma süresi (gün bazında),
- Ruhsat alma maliyeti (ruhsat maliyeti/kişi başına düşen gelir),
- İş kapatma süresi (yıl bazında),
- İş kapatma maliyeti (iş kapatma maliyeti/işletme varlıklarının toplam değeri),
- İş kapatma geri kazanım oranı (\$ bazında, zaman ve maliyetin bir fonksiyonudur).

Bu faktörlerin her biri 0 ile 100 arasında bir skora dönüştürülerek daha sonra ortalamaları hesaplanmaktadır. Çıkan sonuç, ilgili ülkenin iş özgürlüğü skorunu göstermektedir (Heritage Foundation, 2014b).

Ticaret Özgürlüğü: Bir ülkede ekonominin, dünyanın farklı bölgelerinden mal ve hizmet ithalatına ne kadar açık olduğu ve bireylerin uluslararası piyasalarda alıcı ya da satıcı olarak ne kadar serbest hareket edebildiği ticaret özgürlüğünü belirlemektedir. Hükümetler tarafından dış ticaret önüne koyulan engeller, verimliliği ve kâr maksimizasyonunu olumsuz etkileyebilmektedir. Ticarete yönelik kısıtlamalar ülke içerisindeki girişimcilerin yüksek teknolojiye dayanan ürün ve hizmetlere erişimini engellemekte, bu durum ise verimliliğin sınırlı kalmasına yol açmaktadır (Türen vd., 2011: 303). Ticaret özgürlüğü; mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatını etkileyen gümrük tarifesi ve diğer engellerin

seviyesine göre hesaplanan bileşik bir ölçüdür ve aşağıdaki iki bileşenden oluşmaktadır;

- Ticari ağırlıklı ortalama gümrük tarifesi,
- Gümrük tarifesi dışındaki engeller (Heritage Foundation, 2014b).

Mali Özgürlük: Hükümetler tarafından getirilen vergi yükünün ölçüsüne vergisel özgürlük veya mali özgürlük denmektedir. Bu ölçü hem gerçek kişi ve kurumsal gelir vergisi oranları üzerinden doğrudan vergi yükünü hem de toplam verginin GSYİH'ya oranını dikkate almaktadır. Bu nedenle, vergisel özgürlük faktörü aşağıdaki üç sayısal bileşenden oluşmaktadır:

- Gerçek kişilerin tabi olduğu en yüksek vergi oranı,
- Kurumların tabi olduğu en yüksek vergi oranı ve
- Toplam vergi gelirlerinin GSYİH'ya oranıdır (Heritage Foundation, 2014b).

Devletten Bağımsızlık: Kamu harcamalarının artması, bireylerin tüketimlerini ve seçeneklerini azaltma riskini beraberinde getirmektedir. Kamunun piyasa disiplininin uzaklaşması neticesinde; verimsizlik, bürokrasi, düşük üretkenlik ve israf ortaya çıkmaktadır. Devletten bağımsızlık kriterinde kamu harcamalarının GSYİH'ya oranı dikkate alınmaktadır. Bu kriterdeki toplam skoru, tüketim ve transfer ödemeleri ile birlikte kamu harcamaları belirlemektedir (Heritage Foundation, 2014b).

Parasal Özgürlük: Parasal özgürlük, fiyat istikrarı ve fiyat kontrollerinin değerlendirilmesini içeren bir kriterdir. Bağımsızlığın sağlanmaması halinde sermaye birikimi ve değer yaratmak zorlaşmaktadır. Enflasyon ve fiyat kontrolleri piyasanın işleyişini aksatan unsurlardır ve düşük enflasyon politikaları ve bağımsız bir merkez bankası neredeyse tüm para politikası teorileri tarafından desteklenmektedir (Türen vd., 2011: 303). Ekonominin doğal seyrinde müdahaleler olmaksızın fiyat, döviz kurları ve enflasyon istikrarının sağlanması serbest piyasa için ideal durumdur. Bu dinamik yapıya dışarıdan yapılacak suni müdahalelerin kötü etkileri er ya da geç kendisini göstermektedir. Para politikası açısından bağımsızlık kriterindeki skor hesaplanırken aşağıdaki iki bileşen dikkate alınır:

- Son üç yıldaki ağırlıklı enflasyon ortalaması ve
- Fiyat kontrolleri (Heritage Foundation, 2014b).

Yatırım Özgürlüğü: Ekonomik özgürlüklerin sağlandığı bir ülkede, sermaye akışı ile ilgili hiçbir sınırlama bulunmamaktadır. Heritage Foundation tarafından "serbest piyasa" başlığı altında değerlendirilen yatırım özgürlüğü kriteri, başta yabancı sermaye olmak üzere sermayenin serbest dolaşımının bir ölçüsüdür. Ancak birçok ülke, yerli ve yabancı yatırımcılar için farklı kurallar koy-

ma, döviz erişimi sınırlama, ödemeler, transferler ve sermaye işlemleri üzerinde kısıtlamalar getirme, bazı sektörleri yabancılara kapatma gibi çeşitli kısıtlamalar yoluyla yatırımları engellemektedir. Bu kısıtlamaların yanı sıra, işgücü piyasası düzenlemeleri, yolsuzluk, zayıf altyapı, güvenlik koşulları ve siyasi şartlar da yatırımcıların pazardaki yatırım özgürlüğünü etkilemektedir. Bir ülke tarafından; yabancı sermayeye karşı olumsuz tutum, arsa mülkiyeti üzerindeki kısıtlayıcı rejim, sektörel yatırım kısıtlamaları, kamulaştırmanın adil bir şekilde yapılmaması ve döviz ve sermaye üzerindeki kontroller, olumsuz puanlar olarak ideali 100 tam puan olan skordan çıkartılarak, yatırım özgürlüğü kriteri skoru hesaplanmaktadır (Heritage Foundation, 2014b).

Finansal Özgürlük: Bir ülkede bankacılık ve finans sektörünün ne derecede bağımsız olduğunu ölçen ekonomik özgürlük kriteridir. Devlet bankaları ve devletin sahip olduğu sigorta ve sermaye piyasalarındaki finans kuruluşları, rekabeti azaltarak mevcut hizmetlerin kalitesini düşürmektedir. Bağımsız finansal kurumlar, bireyler ve şirketler için çeşitli finansal hizmetler sağlarken; bankalar ise, kredi, mevduat kabul ve yabancı para cinsinden operasyonlar için özgürdürler. Böyle bir ortamda, yabancı finans kurumları serbestçe faaliyette bulunabilmekte ve yerli kurumlar ile aynı kurallara tabi olmaktadır. Bir ekonomi için finansal özgürlük kriteri aşağıdaki beş bileşen ile ölçülmektedir:

- Devletin finansal hizmetler üzerindeki düzenlemeleri,
- Doğrudan veya dolaylı sahiplik ile bankalar ve diğer finans şirketleri üzerindeki devlet müdahalesinin derecesi,
- Yabancı rekabete açıklık,
- Hükümetlerin kredi tahsisleri üzerindeki etkisi ve
- Sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyi (Heritage Foundation, 2014b).

Mülkiyet Hakları: Heritage Foundation tarafından "Hukukun Üstünlüğü" ana başlığı altında ele alınan mülkiyet hakları kriteri; devlet tarafından korunan bireylerin mülk edinme haklarının değerlendirilmesini içermektedir (YOİKK, 2009). Mülkiyet hakları kriterine ait skor, mülkiyetin yasal olarak korunması kesinliği ile ilgilidir. Mülkiyet haklarının korunması ile ilgili kesinlik arttıkça ülkenin mülkiyet hakları skoru da o derece yüksek olmaktadır. Ayrıca hükümetlerin özel mülkiyeti kamulaştırma rejimleri ne kadar yüksek ise, mülkiyet hakları skoru da o derecede düşük olmaktadır (Heritage Foundation, 2014b).

Yolsuzluktan Arınmışlık: Mülkiyet hakları kriteri gibi yolsuzluktan arınmışlık kriteri de "Hukukun Üstünlüğü" ana başlığı altında değerlendirilmektedir. Yolsuzluktan arınmışlık kriteri, iş çevrelerinde yolsuzluğun, yargı ve yönetim üzerindeki etkilerinin nasıl algılandığı ile ilgilenmektedir. Yolsuzluk bir

ekonominin tüm parçalarını etkileyebilmektedir. Ayrıca devletin yaptığı düzenlemeler ve iktisadi faaliyetlere müdahaleleri ile yolsuzluk arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır (Heritage Foundation, 2014b).

İşgücü Özgürlüğü: Bir ülkede işveren ve çalışanların devlet tarafından herhangi bir sınırlandırma olmaksızın bir araya gelebilmelerini esas alan kriterdir. İşgücü özgürlüğü kriteri aşağıdaki altı adet eşit ağırlıklı bileşenden oluşmaktadır:

- İşçi başına ortalama katma değer in asgari ücrete oranı,
- İlave işçi çalıştırmanın önündeki engeller,
- Çalışma saatlerinin katılığı,
- Gereksiz çalışanların işten çıkarılma zorluğu,
- Zorunlu ihbar süresinin uzunluğu ve
- Zorunlu kıdem tazminatı uygulaması.

İşgücü özgürlüğü kriterine dair skor oluşturulurken bu altı faktör 0-100 arasında bir ölçek ile değerlendirilmektedir (Heritage Foundation, 2014b).

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ekonomi literatüründe yolsuzluk olgusunu dikkate alan çok sayıda çalışma bulunmakla birlikte, bu çalışmaların odaklandığı temel faktörler yolsuzluğun belirleyicileri ile yolsuzluk-ekonomik büyüme ilişkisi olmuştur. Ekonomik özgürlük faktörü, yolsuzluğun belirleyicileri olarak sadece bir değişken şeklinde modelleme süreçlerinde kullanılmış, geniş bir perspektif şeklinde ortaya çıkarılabileceği etkiler ise çok fazla düşünülmemiş ve genellikle ihmal edilmiştir. Bu bağlamda, söz konusu bu çalışmanın literatüre doğrudan bir katkı yapacağı açıktır.

Sandholtz ve Koetzle (2000), yolsuzluğun ekonomi, demokrasi ve ticaret ile olan ilişkisini belirleyebilmek amacıyla 50 ülkeyi dikkate alarak 1996 yılı verileri itibarıyla yatay kesit analizlerini kullanmışlardır. Analiz sonuçları, ortalama gelir düzeyinin düşük, ekonomik işleyişin büyük oranda devlet elinde olduğu, demokratik norm ve kurumların gelişmediği, ekonomik bakımdan özgür olmayan ve nüfusun sadece küçük bir kısmının Protestan dinine mensup olduğu ülkelerde yolsuzluk düzeyinin yüksek olacağını göstermiştir.

Yolsuzluğun belirleyicilerini araştırabilmek amacıyla 1999 yılı için 75 ülkenin dahil edildiği yatay kesit analizlerini kullanan Paldam (2002), yoksul ülkelerin zenginliğe doğru bir yönelim içinde olduğu ekonomik geçiş sürecinin yolsuzlukları azalttığını vurgulamışlardır. Bununla birlikte yazar, yüksek enflasyon

ve düşük ekonomik özgürlük düzeylerinin yolsuzlukları tetiklediğini de ifade etmiştir.

Graeff ve Mehlkop (2003), 35'i yoksul ve 41'i zengin olmak üzere toplam 76 ülkeyi dikkate alarak ekonomik özgürlüklerin yolsuzluk üzerindeki etkilerini panel veri analizleri yardımıyla inceledikleri çalışmalarında, ülkelerin kalkınma düzeylerine bağlı olarak ekonomik özgürlüklerin yolsuzlukları azalttığı yönünde bulgulara ulaşmışlardır.

Ali ve Isse (2003), yolsuzluğun belirleyicilerini 83 ülke itibariyle 1975-1999 dönemini dikkate alarak panel veri analizleri yardımıyla inceledikleri çalışmalarında; hukuk sistemindeki etkinlik, yüksek okullaşma düzeyi, artan ekonomik özgürlükler, küçülen kamu kesimi, azalan yabancı yatırım seviyesi ve adem-i merkezietçi hükümet yapılanmalarının yolsuzluğu azalttığı sonucunu ortaya koymuşlardır. Bununla birlikte yazarlar; politik istikrar, politik özgürlük ve kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'nın yolsuzluğu negatif, ancak istatistiki bakımdan anlamsız etkilediğini de ifade etmişlerdir.

Yolsuzluğun temel belirleyicilerinin ekonomik özgürlüklerden mi yoksa politik özgürlüklerden mi kaynaklandığı noktasından hareket ederek geniş bir ülke grubu itibariyle panel veri analiz tekniklerini kullanarak inceleyen Goel ve Nelson (2005), politik özgürlüklere kıyasla artan ekonomik özgürlük düzeyinin yolsuzlukları azaltmada daha etkin sonuçlar verdiği bulgusuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte yazarlar, ekonomik özgürlük düzeyini oluşturan her bir faktörün yolsuzluğu azaltıcı etkisinin aynı oranda olmadığını belirterek, para politikasında yaratılacak özgürlükçü bir yapının maliye politikasına kıyasla yolsuzluğu önlemede daha başarılı olacağını da ifade etmişlerdir.

Yolsuzluğun belirleyicilerini 91 ülkeyi dikkate alarak panel veri analizleriyle araştırdığı çalışmalarında Shen ve Williamson (2005), politik özgürlük olarak nitelendirdikleri demokrasi, medeni haklarla ilgili özgürlükler ve basın özgürlüğünün algılanan yolsuzluk düzeyi üzerinde pozitif yönlü etkileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, kamusal gücün algılanan yolsuzluk üzerinde pozitif yönlü doğrudan etkisi olduğunu vurgulayan yazarlar, ekonomik özgürlük olarak değerlendirdikleri dışa açıklık düzeyinin pozitif, etnolingüistik seviyenin ise negatif yönlü olarak etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir.

Yolsuzluğun belirleyicilerini ekonomik ve ekonomik olmayan faktörler bazında 41 gelişmekte olan ülke için panel veri analizleri kapsamında inceleyen Shabbir ve Anwar (2007), ekonomik faktör olarak değerlendirdiği ekonomik özgürlük, küreselleşme, eğitim düzeyi ve ortalama gelir seviyesinin yolsuzluk ile negatif ilişki içinde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bununla birlikte yazar-

lar, yolsuzluğu açıklayabilmek için kullandıkları basın özgürlüğü, politik istikrar olarak tanımlanan demokrasi ve dini inançların anlamlı bir etki sergileyemediklerini de belirtmişlerdir.

Ekonomik özgürlük, yolsuzluk ve büyüme arasındaki ilişkileri 60 ülkeyi dikkate alarak 1995-2004 dönemi için panel veri analizleri yardımıyla inceleyen Swaleheen ve Stansel (2007), düşük ekonomik özgürlük düzeyine sahip olan ülkelerde yolsuzlukların şiddetlenerek ekonomik büyümeyi azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır. Ancak yazarlar, yüksek ekonomik özgürlük seviyesine sahip ülkelerde yolsuzlukların ekonomik büyüme düzeyini artıracaklarını belirterek, artan ekonomik özgürlüklerin yolsuzlukları azaltabileceğini de öne sürmüşlerdir.

Yolsuzluğun belirleyicilerini 99 ülkeyi dikkate alarak 2001-2003 dönemi için panel veri analizleri ile araştıran Billger ve Goel (2009); politik istikrar, ekonomik özgürlük ve kişi başına düşen GSYİH düzeyinin yolsuzluğu önlemede temel faktörler olduğunu göstermişlerdir. Ayrıca yazarlar, artan kentleşme düzeyinin yolsuzluk üzerinde negatif etkiler yarattığını da ortaya koymuşlardır.

Ekonomik özgürlükler, demokrasi ve her ikisinin bileşkesinin yolsuzluk üzerindeki etkilerini 100 ülkeyi dikkate alarak panel veri analizleri yardımıyla inceleyen Saha vd. (2009), ekonomik özgürlükler ile demokrasinin yolsuzlukları önlemede önemli bir etkiye sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca yazarlar, ekonomik liberalizasyon düzeyi düşük olan ülkelerde demokratikleşme sürecindeki artışların yolsuzlukları tetiklediğini de belirtmişlerdir.

Apergis vd. (2012), panel vektör hata düzeltme modeli ve nedensellik analizlerini kullanarak 1981-2004 dönemi için 50 ABD eyaletinde ekonomik özgürlük ve yolsuzluk arasındaki ilişkileri inceledikleri çalışmalarında; ekonomik özgürlük, kişi başına düşen gelir ve eğitim düzeyinin uzun dönemde yolsuzluklar üzerinde negatif ve anlamlı etkiler yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. Gelir eşitsizliğinin pozitif ve anlamlı etkiler yarattığını ortaya koyan uygulama bulguları, ekonomik özgürlükler ile yolsuzluklar arasında hem kısa ve hem de uzun dönemde karşılıklı nedensellik ilişkilerinin olduğunu göstermiştir.

Ekonomik özgürlük ve demokrasinin yolsuzluk üzerindeki etkisini 100 ülke itibariyle kantil regresyon tekniğini kullanarak inceleyen Saha ve Su (2012), ekonomik özgürlük ve demokrasinin bileşkesinin yolsuzlukları azaltmada önemli bir etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır. Ancak yazarlar, demokratikleşme düzeyi ile ekonomik özgürlüklerin tek başına yolsuzlukları engelleyemeyeceğini belirterek, ekonomik özgürlük düzeyinin belirli bir eşik düzeyini aş-

masını takiben güçlü bir demokratik reformun yolsuzlukları ortadan kaldırmaya başlayacağını öne sürmüşlerdir.

Yatay kesit analizleri kullanılarak 67 ülkeden 8185 firmanın dikkate alındığı çalışmalarında yolsuzluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen Pieroni ve d'Agostino (2013), özellikle gelişmekte olan ülkelerin kurumsal yapılanma düzeyleri zayıf olsa bile rekabetçi bir piyasa yapısının yolsuzlukları azaltacağını vurgulamışlardır. Bununla birlikte yazarlar, az gelişmiş ülkelerde kamusal düzenlemelerdeki eksikliklerin daha fazla yolsuzluğa yol açabileceğini belirtmekle birlikte, gelişmiş ülkelerde özgürlükçü bir piyasa yapılanmasının yolsuzlukları engelleyeceğini de ifade etmişlerdir. Benzer bir çalışmayı 43 ülkeyi dikkate alarak 2003-2005 dönemi itibarıyla panel veri analizlerini kullanarak yapan Dreher ve Gassebner (2013), kamusal regülasyonların yoğun olduğu ekonomilerde yolsuzlukların daha çok firma için piyasaya giriş sürecini hızlandırdığını belirterek, yolsuzluklardaki artışın ekonomik büyüme sürecine ivme kazandıracığını ifade eden "Etkin Yağlama Hipotezi"nin geçerliliğini öne sürmüşlerdir.

4. YÖNTEM VE VERİLER

Çalışmada, 1995-2013 döneminde Türkiye'de ekonomik özgürlüklerin belirleyicilerinin yolsuzlukla ilişkisi araştırılmıştır. Ekonomik özgürlüklerin belirleyicileri için veriler, Heritage Foundation web sayfasından elde edilmiştir. Yolsuzluk içinse 1993 yılında kurulan ve 1995 yılından itibaren dünyanın çeşitli ülkelerinde yolsuzlukların boyutları konusunda incelemelerde bulunan ve bu incelemeler sonucunda elde ettiği bulguları bir endeks halinde yayımlayan Uluslararası Şeffaflık Enstitüsü tarafından hazırlanan Yolsuzluk Algı Endeksi kullanılmıştır. Endeks değerleri 2011 yılına kadar 0 ile 10 arası değerler alırken, 2012 yılından itibaren 0 ile 100 arasında değerler almaktadır. Ülkelerin yolsuzluk algı endeksinin yüksek olması ele alınan ülkede yolsuzlukların daha az, düşük olması ise yolsuzlukların daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Dolayısıyla çalışmanın uygulama kısmında model sonuçları yorumlanırken bu hususa özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir. Çalışmada on farklı ekonomik özgürlük kriterinden dokuz tanesini kullanılmıştır. İşgücü özgürlüğü kriterine ait veriler, çeşitli yıllar için eksik olduğundan analize dahil edilmemiştir.

Tablo1. Çalışmada Kullanılan Değişkenlerin Simgeleri

Değişkenin Adı	Simgesi
Yolsuzluk Algı Endeksi	YLSE
Finansal Özgürlük	FİNÖZ
Mali Özgürlük	MALİÖZ
Mesleki Özgürlük	MESÖZ
Devletten Bağımsızlık	DEVBAĞ
Mülkiyet Hakları	MÜLHAK
Parasal Özgürlük	PARÖZ
Ticaret Özgürlüğü	TİCÖZ
Yatırım Özgürlüğü	YATÖZ
Yolsuzluktan Arınmışlık	YOLARN

Başlangıçta çalışmada kullanılan değişkenlerin zaman serisi özellikleri incelenmiştir. Çünkü zaman serisi özellikleri incelenmeden tahmin edilen bir model Granger ve Newbold (1974)'un ifade ettiği gibi, gerçekte olmayan ilişkilerin varmış gibi görünmesi olarak ifade edilen sahte regresyonlara neden olabilmektedir. Bu nedenle, model çözümlerinde kullanılacak olan değişkenlerin durağan olup olmadıkları ve eğer durağan iseler hangi seviyede durağan oldukları Dickey-Fuller (1979, 1981) tarafından geliştirilen ADF (Augmented Dickey-Fuller) birim kök testi ile belirlenmiştir (Yılmaz ve Akıncı, 2011, 369). Durağanlaştırma işlemi ile birlikte hem sahte regresyon sorunu ortadan kalkacak hem de analiz sonuçları daha güvenilir olacaktır (MacKinnon, 1991, 266-267). ADF birim kök testinde kullanılan süreç, aşağıda (1) numaralı denklemde gösterilmiştir:

$$\Delta Y_t = \alpha + \gamma Trend + \rho Y_{t-1} + \sum_{i=1}^k \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t \quad (1)$$

Değişkenlerin durağanlıkları araştırıldıktan sonra sıra eşbütünleşme analizine gelmektedir. Eşbütünleşme analizi, iktisadi değişkenlere ait seriler durağan olmasalar bile, bu serilerin durağan bir doğrusal kombinasyonunun olabileceğini, bunun ekonometrik olarak belirlenebileceğini ve dolayısıyla değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını ortaya koyabilmektedir. Bu bağlamda, durağan olmayan iki zaman serisi aynı dereceden entegre iseler, bu durumda iki seri arasında bir eşbütünleşme olabilir ve aralarındaki regresyon yanıltıcı olmaz (Tarı, 2005, 405-406). Değişkenler arasındaki eşbütünleşme analizinin test edilebilmesi için analize tabi tutulan her değişkenin en az birinci dereceden bütünleşik olmaları ve aynı zamanda değişkenlerin bütünleşme derecelerinin de eşit olması gerekmektedir. Johansen-Juselius eşbütünleşme metodu, farklı dereceden bütünleşmiş olan değişkenlere uygulanabildiği için

temel bir analiz tekniği niteliğini kazanmaktadır (Enders, 1995, 396). Johansen-Juselius eşbütünleşme testi, aşağıdaki (2) numaralı regresyon dikkate alınarak yapılmaktadır: (Turner, 2009, 825)

$$\Delta x_t = \alpha(\beta' x_{t-1} - \beta_0 - \beta_{1t}) - \gamma_0 - \gamma_{1t} + \sum_{j=1}^k \Gamma_j \Delta x_{t-j} + \varepsilon_t \quad (2)$$

Burada x_t , t döneminde gözlenen değişkenlerin $px1$ vektörünü; α , pxr katsayılar matrisini; β , r eşbütünleşik vektörlerini tanımlayan pxr katsayılar matrisini; β_0 , eşbütünleşik vektörler için kesikli $rx1$ vektörünü; β_1 , eşbütünleşik vektörlerde lineer deterministik trendlerine olanak tanıyan $rx1$ katsayılar vektörünü; γ_0 , denklemdeki $px1$ kesikli vektörünü; γ_1 , $px1$ lineer trend katsayılar vektörünü ve Γ_j , $j=1...k$ 'ya kadar olan ve gecikme uzunluğunu tanımlayan pxp matrislerini ifade etmektedir.

Eşbütünleşme analizinden sonra değişkenler arasında bir sebep-sonuç ilişkisi olup olmadığı nedensellik analizi ile araştırılmaktadır. Granger nedenselliğinde X ve Y gibi iki değişken arasındaki ilişkinin yönü araştırılır. Eğer mevcut Y değeri, X değişkenin şimdiki değerinden çok, geçmiş dönem değerleri ile daha iyi tahmin edilebiliyorsa, X değişkeninden Y değişkenine doğru bir Granger nedenselliğinden söz edilebilir (Charemza ve Deadman, 1993, 190). İki değişken arasında "sebep olma ilişkisi" araştırılırken aşağıdaki kalıplar uygulanır: (Kutlar, 2007, 267)

$$Y_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_i X_{t-i} + u_{1t} \quad (3)$$

$$X_t = \sum_{i=1}^n \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^n \beta_i Y_{t-i} + u_{2t} \quad (4)$$

Burada u_{1t} ve u_{2t} hata terimlerinin ilişkisiz oldukları varsayılmaktadır. Böylece, (3) ve (4) numaralı denklemler değişkenlerin geçmiş değerlerine bağlı olduğu kadar, kendi geçmiş değerlerinin de bir fonksiyonudur. Granger nedenselliğinde Y_t ile X_t arasında tek ve çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olabileceği gibi, değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisinin söz konusu olmadığı durum da ortaya çıkabilir.

5. UYGULAMA BULGULARI

Zaman serisi analizleri, değişkenlerin durağan olup olmadıklarının araştırıldığı birim kök testleri ile başlamaktadır. Tablo 2, modelde kullanılan değişkenlere ait ADF birim kök test sonuçlarını göstermektedir. Buna göre değişkenlerin tamamının birinci fark değerlerinde durağan oldukları görülmüştür.

Tablo 2: Değişkenlere Ait Birim Kök Test Sonuçları

Değişken Adı	ADF Birim Kök Test sonuçları	
	Seviye Değeri	1. Fark Değeri
FİNÖZ	-2.2358	-5.8696*
MALİÖZ	-2.2846	-5.0429*
MESÖZ	-2.2803	-3.9679*
DEVBAĞ	-2.5971	-5.1731*
MÜLHAK	-1.2766	-4.1231*
PARÖZ	-2.0473	-3.6306**
TİCÖZ	-1.1546	-6.0877*
YATÖZ	-1.4632	-3.4426**
YOLARN	0.7315	-4.3622*
YLSE	-0.5244	-3.3622**
Kritik Değerler	%1=-3.8574	%1=-3.8868
	%5=-3.0404	%5=-3.0522
	%10=-2.6606	%10=-2.6666

Not: *, ** ve *** işaretleri ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo 3 dokuz farklı ekonomik özgürlük kriterinin model tahmin sonuçlarını göstermektedir. Buna göre finansal özgürlükler, mali özgürlükler, mesleki özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler, ticari özgürlükler ve yolsuzluktan arınmışlık anlamlı değişkenlerken, yatırım özgürlüğü ile devletten bağımsızlık anlamsız değişkenler olarak bulunmuşlardır. Anlamlı bulunan değişkenlerden finansal özgürlükler, mali özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler ve ticari özgürlükler beklentilerle uyumlu bir şekilde pozitif işaretli çıkmıştır. Yani bu beş kriterdeki artış yolsuzluk endeksini yükseltmekte dolayısıyla ülkede yolsuzlukların azaldığı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte devletten bağımsızlık, mesleki özgürlükler, yatırım özgürlüğü ve yolsuzluktan arınmışlık kriterleri ise beklentilerin tersine negatif işaretli çıkmıştır. Dolayısıyla bu dört özgürlük kriterindeki artış yolsuzluk endeksinin düşmesine, diğer bir deyişle o ülkede yolsuzlukların artmasına neden olmaktadır.

Tablo 3: Model Tahmin Sonuçları

Değişken Adı	Katsayı	t İstatistiği	Olasılık
SABİT	0.0161	1.3169	0.2244
$\Delta(\text{LOGFİNÖZ})$	0.2407	3.4163*	0.0091
$\Delta(\text{LOGDEVBAĞ})$	-0.1035	-1.6178	0.1444
$\Delta(\text{LOGMALİÖZ})$	0.4853	2.1872**	0.0602
$\Delta(\text{LOGMESÖZ})$	-1.1774	-3.3679*	0.0098
$\Delta(\text{LOGMÜLHAK})$	1.9302	4.8927*	0.0012
$\Delta(\text{LOGPARÖZ})$	0.6197	4.7770*	0.0014
$\Delta(\text{LOGTİCÖZ})$	1.3557	3.3819*	0.0096
$\Delta(\text{LOGYATÖZ})$	-0.1302	-0.8339	0.4285
$\Delta(\text{LOGYOLARN})$	-0.3629	-5.2882*	0.0007
R² = 0.8837 DW = 2.5818 F = 6.7584 F(olasılık) = 0.0065			

Not: *, ** ve *** işaretleri ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir. Δ işareti modelde değişkenlerin birinci farklarının alındığını göstermektedir. Kısaltmaların başındaki log ifadesi değişkenlerin logaritmalarının alındığını göstermektedir.

Tablo 4 yolsuzluk endeksi ile incelenen özgürlük değişkenleri arasında uzun dönemli bir ilişki olup olmadığını gösteren Johansen- Juselius eş-bütünleşme test sonuçlarını göstermektedir. Buna göre yolsuzluk endeksi ile finansal özgürlükler, devletten bağımsızlık, mali özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler, ticari özgürlükler, yatırım özgürlüğü ve yolsuzluktan arınmışlık değişkenleri arasında bir eş-bütünleşme ilişkisinin varlığı görülmüştür. Yani yolsuzluk endeksi ile bu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkiden söz edilebilir.

Tablo 4: İkili İlişkileri İçeren Johansen- Juselius Eş-Bütünleşme Test Sonuçları

Değişken Çifti	Sıfır Hipotezi	Alternatif Hipotez	Olabilirlik Oranı	%5 Kritik Değer	Olasılık
YLSE - FİNÖZ	r = 0	r = 1	16.5119**	15.4947	0.0350
	r ≤ 1	r = 2	1.3080	3.8415	0.2528
YLSE - DEVBAĞ	r = 0	r = 1	16.2639**	15.4947	0.0382
	r ≤ 1	r = 2	0.3734	3.8415	0.5411
YLSE - MALİÖZ	r = 0	r = 1	14.0351***	15.4947	0.0820
	r ≤ 1	r = 2	0.0023	3.8415	0.9594
YLSE - MESÖZ	r = 0	r = 1	5.3090	15.4947	0.7752
	r ≤ 1	r = 2	0.3049	3.8415	0.5808
YLSE - MÜLHAK	r = 0	r = 1	15.1264**	15.4947	0.0568
	r ≤ 1	r = 2	1.3467	3.8415	0.2458
YLSE - PARÖZ	r = 0	r = 1	19.7661*	15.4947	0.0107
	r ≤ 1	r = 2	6.2767*	3.8415	0.0122
YLSE - TİCÖZ	r = 0	r = 1	16.1555**	15.4947	0.0397
	r ≤ 1	r = 2	3.1624***	3.8415	0.0754
YLSE - YATÖZ	r = 0	r = 1	17.4151**	15.4947	0.0254
	r ≤ 1	r = 2	4.5717**	3.8415	0.0325
YLSE - YOLARN	r = 0	r = 1	15.5322**	15.4947	0.0494
	r ≤ 1	r = 2	0.3549	3.8415	0.5513

Not: *, ** ve *** işaretleri ilgili değişkenin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

İncelenen değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin olması, bu değişkenler arasında en azından tek yönlüde olsa bir nedensellik ilişkisinin olabileceğini göstermektedir. Tablo 5 Granger Nedensellik test sonuçlarını göstermektedir. Buna göre yolsuzluk endeksinden devletten bağımsızlık kriterine tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Diğer bir deyişle yolsuzluklardaki bir artış devletten bağımsızlığın azalmasına, yolsuzluklardaki bir azalış ise devletten bağımsızlığın artmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan mali özgürlüklerden, mesleki özgürlüklerden, mülkiyet haklarından ve yolsuzluktan arınmışlık kriterlerinden yolsuzluklara doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Bu dört ekonomik özgürlük kriterinin artması yolsuzlukları azaltırken, azalması ise yolsuzlukları artırmaktadır. Parasal özgürlükler ile ticari özgürlükler ise yolsuzluk endeksi ile karşılıklı bir nedensellik ilişkisine sahiptir. Yani bu iki ekonomik özgürlük kriterinde meydana gelen değişimler yolsuzluğu etkilemekte iken yolsuzluklarda meydana gelen değişimler ise ekonomik özgürlükleri etkilemektedir.

Tablo 5: Granger Nedensellik Test Sonuçları

Değişken Çifti	Nedenselliğin Yönü	F İstatistiği	Olasılık
YLSE - FİNÖZ	-	0.3342	0.7224
FİNÖZ - YLSE	-	0.8651	0.4457
YLSE - DEVBAĞ	→	2.8427***	0.0976
DEVBAĞ - YLSE	-	0.0196	0.9806
YLSE - MALİÖZ	-	0.4113	0.5310
MALİÖZ - YLSE	→	5.1456**	0.0385
YLSE - MESÖZ	-	2.1101	0.1669
MESÖZ - YLSE	→	4.5144**	0.0506
YLSE - MÜLHAK	-	0.0004	0.9837
MÜLHAK - YLSE	→	5.4797**	0.0335
YLSE - PARÖZ	→	6.3448**	0.0236
PARÖZ - YLSE	→	9.5015*	0.0076
YLSE - TİCÖZ	→	3.8118***	0.0698
TİCÖZ - YLSE	→	3.6897***	0.0740
YLSE - YATÖZ	-	0.6487	0.5401
YATÖZ - YLSE	-	0.2882	0.7540
YLSE - YOLARN	-	0.1095	0.7453
YOLARN - YLSE	→	6.4449**	0.0227

Not: *, ** ve *** işaretleri ilgili nedensellik ilişkisinin sırasıyla %1, %5 ve %10 önem düzeyinde söz konusu olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Heritage Foundation tarafından her yıl yayınlanan ekonomik özgürlükler raporundaki değerlendirmelerde küreselleşmenin dünyayı ekonomik açıdan daha özgür hale getirdiğine dikkat çekilmektedir. Ekonominin önündeki engellerin kalkması özellikle küresel ticareti arttırmakta ve ekonomik özgürlük kriterleri-

nin pek çoğunun önünü açmaktadır. 2014 yılı ilk yarısı itibariyle Heritage Foundation'ın hazırladığı ekonomik özgürlükler sıralamasında Türkiye 64.9 puan ile dünya genelinde 64. sırada yer almaktadır. Ülkemiz, ekonomik özgürlüklerin belirleyicilerinden en yüksek skoru 84.5 puan ile ticari özgürlükler kriterinden elde etmiştir. Türkiye 2013 yılı sonu itibariyle yolsuzluk algı endeksinden aldığı 50 puan ile dünya genelinde 53. sırada yer almaktadır. Gerek ekonomik özgürlükler gerekse yolsuzluk algı endeksleri itibariyle Türkiye'nin sıralamadaki yerinin iyileştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Günümüzde pek çok kişi tarafından özgürlük endeksleri, bir siyasi fikir şemsiyesi altında hazırlanmakla suçlanıyor olsa da her yıl bu endeksler özgürlükler konusunda yaşanan sorunlara dikkat çekerek kendi işlevlerini sürdürmektedir. Bu nedenle bu endekslerin sonuçları dikkatle incelenmeli ve üzerinde düşünülmelidir. Özellikle Türkiye gibi birçok konuda özgürlüklerini Avrupa Birliği ile ilişkilendirmiş bir ülke için bu konunun ne kadar ne kadar hayati olduğu ortadadır.

Bu çalışmada Türkiye için 1995-2013 yılları arasında yolsuzluk ve ekonomik özgürlük değişkenleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Analizler sonucunda görülmüştür ki ekonomik özgürlüklerin belirleyicilerinden; finansal özgürlükler, mali özgürlükler, mesleki özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler, ticari özgürlükler ve yolsuzluktan arınmışlık kriterleri yolsuzluk üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptirler. Finansal özgürlükler, mali özgürlükler, mülkiyet hakları, parasal özgürlükler ve ticari özgürlükler kriterleri yolsuzlukların azalmasına neden olurken, devletten bağımsızlık, mesleki özgürlükler, yatırım özgürlüğü ve yolsuzluktan arınmışlık kriterleri ise yolsuzlukların artmasına neden olmaktadır. Johansen- Juselius eş-bütünleşme analiz sonuçları ise yolsuzluk endeksi ile ekonomik özgürlük değişkenleri arasında uzun dönemli ilişkilerin varlığını ortaya koymuştur. Ayrıca yolsuzluktan devletten bağımsızlık kriterine doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Diğer taraftan mali özgürlükler, mesleki özgürlükler, mülkiyet hakları ve yolsuzluktan arınmışlık kriterlerinden yolsuzluklara doğru tek yönlü bir nedensellik tespit edilmiştir. Parasal özgürlükler ile ticari özgürlükler ise yolsuzluk ile karşılıklı bir nedensellik ilişkisine sahiptir.

Yolsuzlukların yaygınlığı açısından ülkeler değerlendirildiğinde, yolsuzluk ve ülkedeki ekonomik sistem arasında bir ilişkinin var olduğu görülmektedir. Özellikle yolsuzlukların oldukça az olduğu ülkelerde piyasa ekonomisi hâkim iken, yolsuzlukların daha fazla olduğu ülkelerde ise devletin ekonomiye müdahaleleri söz konusudur. Demokratikleşme açısından geride kalmış ve devlet müdahalesinin yaygın olduğu ülkelerde bürokrasi ve kırtasiyecilik yay-

gın bir konudur. Bürokrasinin fazlalığı yolsuzluklara daha fazla fırsat vermektedir. Ülkede bürokratik engellere takılan vatandaşlar, rüşvet ve yolsuzluğa başvurmaktadır. Ekonomik özgürlüklerin etkin olduğu piyasa ekonomisine sahip, kuvvetler ayrılığı ilkesinin işlerliğini koruduğu ve adalet sisteminin etkin olduğu ülkelerde ise yolsuzluklara karşı ciddi bir direnç bulunmaktadır. Özellikle yolsuzlukların en az olduğu 20 ülkenin 18'inde serbest piyasa ekonomisinin ileri düzeyde uygulandığı dikkat çekmektedir. Oysa yolsuzlukların en yaygın olduğu 15 ülkede (Nijerya, Pakistan, Kenya, Bangladeş, Çin, Kamerun, Venezuela, Rusya, Hindistan, Endonezya, vb.) ekonomik sistem devletçilik ağırlıklı bir modeldir ve piyasa ekonomisi yeterince uygulanmamaktadır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Türkiye'de mali özgürlüklerin artması McGee (2008)'e benzer şekilde yolsuzlukların azalmasına neden olmaktadır. Mali özgürlüklerin sağlanması halinde, özel sektör faaliyetleri kamu sektörüne oranla daha etkin bir hal almaktadır. Özel sektörün iktisadi faaliyetlere fazlaca dahil edilmesi görece olarak etkin olmayan kamu sektörünün rolünü azaltarak, yolsuzlukların azalmasına neden olmaktadır. Benzer durum mülkiyet hakları için de geçerlidir. Vergileme bir anlamda zorunlu olarak mülkiyet edinmektir ve gönüllülük söz konusu değildir. Vergileme aracılığıyla mülkiyet haklarına getirilen serbesti dolaylı olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını, iktisadi büyümeyi ve ekonomik özgürlük düzeyini etkilemekte, yolsuzlukları azaltmaktadır. Parasal özgürlükler ise fiyat istikrarı ve fiyat kontrolleriyle doğrudan ilgilidir. Enflasyon ve fiyat kontrolleri piyasa faaliyetlerini olumsuz etkilemekte dolayısıyla piyasa ekonomisinin gördüğü bu zarar yolsuzluklara neden olmaktadır. Türkiye için de benzer bir durum tespit edilmiştir. Belirlenen dönem için parasal özgürlüklerdeki artış yolsuzlukların azalmasına neden olmaktadır. Yolsuzluklar ve ticari özgürlük ilişkisi incelendiğinde ise görülmüştür ki mal ve hizmetlerin ithalat ve ihracatını etkileyen gümrük tarifeleri ve tarife dışı engellerin miktarının azaltılması yolsuzlukları azaltmaktadır. Türkiye ticari özgürlükler konusunda diğer ekonomik özgürlükler kriterlerine nazaran nispeten daha iyi bir durumdadır. Analiz sonucunda elde edilen bir diğer sonuç ise bankacılık faaliyetlerinin hükümetlerin kontrolünden bağımsızlığını ve güvenliğini ifade eden finansal özgürlüklerdeki artışın yolsuzlukları azaltıcı rolüdür. Unutulmamalıdır ki finansal kurumların ve bankaların devletin elinde bulunması serbest piyasa ile uyumlanmamakta ve yolsuzluklara yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

AKINCI, Merter, *Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki*, 1. Baskı, Dora Yayıncılık, Bursa 2014.

ALESINA, Alberto, Şule ÖZLER, Nouriel Roubini and Phillip Swagel, "Political Instability and Economic Growth", *NBER Working Paper*, No: 4173, 1992.

ALİ, Abdiweli M. and HODAN S. Isse, "Determinants of Economic Corruption: A Cross-Country Comparison", *Cato Journal*, Vol: 22, No: 3, 2003, 449-466.

APERGIS, Nicholas, Oğuzhan C. DİNÇER and James E. PAYNE, "Live Free or Bribe: On the Causal Dynamics Between Economic Freedom and Corruption in US States", *European Journal of Political Economy*, Vol: 28, No: 2, 2012, 215-226.

BERGGREN, Niclas, "The Benefits of Economic Freedom: A Survey", *The Independent Review*, Vol: 8, No: 2, 2003, 193-211.

BILLGER, Sherrilyn M. and Rajeev K. GOEL, "Do Existing Corruption Levels Matter in Controlling Corruption? Cross-Country Quantile Regression Estimates", *Journal of Development Economics*, Vol: 90, No: 2, 2009, 299-305.

CHAREMZA, Wojciech W. and DEADMAN, Derek F. (1993), *New Directions in Econometric Practice*, Edward Elgar Publishing, UK.

DICKEY, David A. and FULLER, Wayne A. (1979), "Distribution of the Estimators for Autoregressive Series with a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, Vol. 74, No. 366, pp. 427-431.

DICKEY, David A. and FULLER, Wayne A. (1981), "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root", *Econometrica*, Vol. 49, No. 4, pp. 1057-1072.

DREHER, Axel and Martin GASSEBNER, "Greasing the Wheels? The Impact of Regulations and Corruption on Firm Entry", *Public Choice*, Vol: 155, No: 3-4, 2013, 413-432.

ELLIOTT, Kimberly A., "Corruption as an International Policy Problem: Overview and Recommendations", Kimberly A. Elliott (Ed.), *Corruption and the Global Economy*, (pp. 175-236), Institute for International Economics, Washington DC 1997.

ENDERS, Walter (1995), *Applied Econometric Time Series*, John Wiley & Sons, New York.

GOEL, Rajeev K. and Michael A. NELSON, "Economic Freedom Versus Political Freedom: Cross-Country Influences on Corruption", *Australian Economic Papers*, Vol: 44, No: 2, 2005, 121-133.

GRAEFF, P. and G. MEHLKOP, "The Impact of Economic Freedom on Corruption: Different Patterns for Rich and Poor Countries", *European Journal of Political Economy*, Vol: 19, No: 3, 2003, 605-620.

GRANGER, C. W. J. and NEWBOLD, P. (1974), "Spurious Regressions in Econometrics", *Journal of Econometrics*, Vol. 2, No. 2, pp. 111-120.

HERITAGE FOUNDATION (2014), "How do you measure economic freedom?", <http://www.heritage.org/index/about>, Erişim Tarihi: 27/06/2014.

KASPER, Wolfgang, *Ekonomik Özgürlük ve Gelişme*, (Çev.: Bahadır Akın), Liberte Yayınları, Ankara 2007.

KUTLAR, Aziz (2007), *Ekonometriye Giriş*, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara.

MACKINNON, James G. (1991), "Critical Values for Cointegration Tests", (Ed. Engle, R. F. and Granger, C.W.J.), *Long-Run Economic Relationship: Readings in Cointegration*, Oxford University Press, New York, pp. 267-276.

MAURO, Paolo, "Corruption: Causes, Consequences and Agenda for Further Research", *Finance & Development*, Vol: 35, No: 1, 1998, 11-14.

MO, Pak H., "Corruption and Economic Growth", *Journal of Comparative Economics*, Vol: 29, No: 1, 2001, 66-79.

PALDAM, Martin, "The Cross-Country Pattern of Corruption: Economics, Culture and the Seesaw Dynamics", *European Journal of Political Economy*, Vol: 18, No: 2, 2002, 215-240.

PIERONI, L. and G. D'AGOSTINO, "Corruption and the Effects of Economic Freedom", *European Journal of Political Economy*, Vol: 29, 2013, 54-72.

RABUSHKA, Alvin, "Philosophical Aspects of Economic Freedom", Walter Block and James C. W. Ahlkapor (Ed), *Economic Freedom: Toward a Theory of Measurement*, (pp. 23-56), The Fraser Institute, Vancouver 1991.

SAHA, Shrabani, Rukmani Gounder and Jen J. Su, "The Interaction Effect of Economic Freedom and Democracy on Corruption: A Panel Cross-Country Analysis", *Economic Letters*, Vol: 105, No: 2, 2009, 173-176.

SAHA, Shrabani and Jen J. Su, "Investigating the Interaction Effect of Democracy and Economic Freedom on Corruption: A Cross-Country Quantile Regression Analysis", *Economic Analysis and Policy*, Vol: 42, No: 3, 2012, 389-396.

SANDHOLTZ, Wayne and William KOETZLE, "Accounting for Corruption: Economic Structure, Democracy and Trade", *International Studies Quarterly*, Vol: 44, No: 2, 1, 2000, 31-50.

SHABBIR, Ghulam and Mumtaz ANWAR, "Determinants of Corruption in Developing Countries", *The Pakistan Development Review*, Vol: 46, No: 4, 2007, 751-764.

SHEN, Ce and John B. WILLIAMSON, "Corruption, Democracy, Economic Freedom and State Strength: A Cross-National Analysis", *International Journal of Comparative Sociology*, Vol: 46, No: 4, 2005, 327-345.

SWALEHEEN, Mushfiq and Dean STANSEL, "Economic Freedom, Corruption and Growth", *Cato Journal*, Vol: 27, No: 3, 2007, 343-358.

ŞANLISOY, Selim ve Recep KÖK, "Politik İstikrarsızlık-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1987-2006)", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 25, Sayı: 1, 2010, 101-125.

TARI, Recep (2005), *Ekonometri*, 3. Baskı, Kocaeli Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

TURNER, Paul M. (2009), "Testing for Cointegration Using the Johansen Approach: Are We Using the Correct Critical Values?", *Journal of Applied Econometrics*, Vol. 24, No. 5, pp. 825-831.

TÜREN, Ufuk, Yunus GÖKMEN ve Hakan DİLEK (2011), "Ekonomik Özgürlük Endeksinin Yurt Dışına Doğrudan Yabancı Yatırım Yapan Türk Sermayesinin Ülke Seçim Kararına Etkisi Var mıdır?", *Maliye Dergisi*, Sayı: 161, ss. 298-325.

YILMAZ, Ömer ve AKINCI, Merter (2011), "İktisadi Büyüme İle Cari İşlemler Bilançosu Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 2, ss. 363-377.

YOİKK, (2009), Uluslararası Yatırım Yeri Endeksleri İncelemesi, Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü, http://www.yoikk.gov.tr/dosya/up/yoikk/endeksler_guncellenen_haziran2009son.doc Erişim Tarihi: 27/06/2014.